

GÅRDAR, TORP OCH MÄNNISKOR PÅ HAMMARÖ UNDER 1700- OCH 1800-TALEN – ETT EXEMPEL PÅ ARKIVPEDAGOGISKT SAMARBETE GRUNDSKOLA-ARKIV.

Kontakt arkiv-skola

De allra flesta skolor som vill använda sig av en arkivinstitutions resurser i sin undervisning gör det för att få hjälp med att finna ingångar till sin hembygds historia. I mötet med arkivet har skolan ibland redan bestämt arbetsområde och då blir ofta arkivets urval av material något begränsat. Arkivets utåtriktade informationsverksamhet gentemot skolor är därför viktig. I den positionen har arkivpersonalen möjlighet att dels presentera sina resurser fullt ut, dels föreslå skolan olika typer av material som det finns god tillgång på och som är lättillgängligt för lärare och elever. Det kan vara avgörande för ett fruktbart samarbete om materialet är gripbart för lärarna ur olika avseenden. För att lärarna ska kunna inspirera sina elever med hjälp av arkivmaterial eller handleda dem som ska göra egna arbeten, är det en klar fördel om det historiska materialet omfattas av lärarnas och läroplanens referensram. Ett unikt och historiskt värdefullt dokument behöver inte nödvändigtvis uppnå hög status i ett klassrum på grundskolan.

I grundskolan arbetar man oftast i arbetslag vilket innebär att flera lärare med olika kompetenser och förutsättningar är inblandade i gemensamma arbeten över ämnesgränserna. Detta ställer i regel högre krav på en kulturarvsinstitution som ett arkiv. Vid en kontakt med en skola är det till fördel om arkivets utbud av aktiviteter är skiftande och exemplen på att använda historiska dokument är många. Arkivhandlingar i undervisningen kan användas både på ett s a s direkt och indirekt sätt. Traditionellt brukas dokument ur arkiven som ett exempel på källmaterial, lokalhistorisk fakta eller som en slags fördjupningsuppgift som gäller något man läser om i läroboken. I en sådan undervisningssituation används handlingarna av eleverna på ett s a s direktverkande sätt. Man läser en text, får någon slags förståelse och drar sedan slutsatser av detta. Men i arbetet med mindre barn, framförallt på låg- och mellanstadiet, kanske inte alltid obearbetade texter och dokument kan användas direkt i klassrummet. I sådana fall är det lärarna som först måste bearbeta dokumenten för att sedan använda innehållet efter egen planering och inriktning. Genom detta sätt att använda materialet får eleverna i viss utsträckning ta del av texten i dokumenten på ett s a s indirekt sätt. Det indirekta bruket av arkivhandlingar i undervisningen kan öppna perspektivet att använda dem på ett alternativt sätt. Det är när denna arbetsmetod utvecklas i samarbetet arkiv-skola som man kan se nya utvecklingsmöjligheter när det gäller bl a ett ämnesövergripande arbetssätt. Både lärare och arkivpersonal måste träna sin förmåga att se möjligheterna i att använda det mångskiftande material som finns i våra arkiv såsom underlag för exempelvis drama, bildskapande, tidsresor och som ett stöd för förståelsen av den tid vi lever i. Framställningen kommer i fortsättningen att redogöra för ett exempel på samarbete mellan Värmlandsarkiv och Lillängsskolans mellanstadium i Skoghall. Även Hammarö hembygdsförening och Föreningen Närke-Värmlands Karoliner har medverkat i samarbetet. Redogörelsen beskriver olika sätt att använda arkivmaterialet, vilka problem man stöter på, avvägningar som måste göras samt erfarenheter i det konkreta samarbetet med lärare och elever. Framställningen bygger på tidigare gjorda erfarenheter i samarbete arkiv-skola.

Planering av projektarbete.

Första steget i mitt förberedelsearbete handlade om att undersöka vad det fanns för historiska händelser och platser att ta fasta på runt omkring skolan och närsamhället. Nästa steg var att

hitta intressant material ur arkiven att knyta till de fysiska platserna och lämningarna. Lillängskolan ligger mitt i samhället Skoghall i Hammarö kommun strax söder om Karlstad. Skoghall är ett samhälle som växte upp runt det nya pappersbruket efter sekelskiftet 1900 och utvecklades under åren till ett typiskt värmländskt brukssamhälle. I övriga Hammarö kommun är de historiska lämningarna desto äldre. Här finner man gravsättningar som daterar sig till tiden omkring Kristi födelse.

Under min urvalsprocess var det slutligen det material jag fann i arkiven som blev avgörande för vilka historiska platser och händelser jag ville lyfta fram. Naturligtvis är det beslut om urval man fattar, alltid en avvägning mellan en lämplig historisk plats och ett material som berättar om platsen. Gemensamt för båda måste vara att de är utvecklingsbara i en undervisningssituation. Det innebär att när man besöker den historiska platsen ska den vara så tydlig att man utan större svårighet kan föreställa sig hur det har sett ut där en gång i tiden. Beträffande arkivmaterialet bör det vara så beskaffat att det på ett konkret och påtagligt sätt förmedlar något om platsens utseende och karaktär eller berättar något om människorna som befolkat området.

Sökandet efter relevanta dokument och annat arkivmaterial förde mig till historien om två herrgårdar på Hammarö, nämligen Vidö gård och Gunnarskärs gård. Dessa båda gårdars historia berör också spännande och intressanta människoöden som jag fann representerade i arkivmaterialet. Vid sidan av de båda gårdarna fastnade jag för det gamla soldattorpet, Lunserudstorpet, som är i stort sett närmsta granne till skolan. Valet av torpet vållade mig knappast några problem varken beträffande läge, miljö eller historiska dokument. Valet av herrgårdarna däremot kunde vara förknippat med vissa problem eftersom de inte finns längre. Hur levandegör man två herrgårdar och samtidigt få barn engagerade för att de sedan ska forska vidare om gårdarna och dess människoödens historia? Den uppgiften ställdes jag inför när det var dags för mig att lämna ett förslag till lärarna om arbetets uppläggning och inriktning.

Metod och inriktning.

Inför presentationen av mitt samlade material och tänkt arbetsmetod kände jag en viss osäkerhet med tanke på att de båda gårdarna var rivna för länge sedan. Detta förhållande tänkte jag dock kompensera genom inspirationsdag på plats, tillsammans med eleverna, samt ett arbetsmaterial bestående av fotografier från olika tider, andra miljöbilder, berättelser och intervjuer. Varför jag valde att föreslå herrgårdarna som ett tänkt arbetsområde berodde på, förutom bra källmaterial, närheten till platserna från skolan sett samt att gårdarna med dess folkliv och kulturhistoria var okänt för barnen.

Gången i arbetet med dess olika moment tänkte jag mig på följande sätt:

1. Presentation av Arkivcentrum i Karlstad för lärarna samt rundvandring i lokalerna.
2. Besök i klassen på Lillängskolan där det handlar om ”skattkammare”, Arkivcentrum och ”låset till historien”.
3. Klassen kommer till Arkivcentrum. Genom intryck, berättelser och levande historia ges en utblick i tid och rum.
4. Inspirationshalvdagar för klassen med inriktning på valda tema. Utflykter till de olika platserna där vi möter historien på ett upplevelsebaserat sätt.
5. Eleverna arbetar efter egen inriktning och med det material de själva valt.
6. Redovisning av det sk projektarbetet vid en inspirationsdag för lärare. Medverkande är elever, lärare, arkivpersonal och skådespelare från Närke-Värmlands Karoliner.

När man som lärare för första gången riktigt på allvar tänker använda lokalorienterat arkivmaterial i undervisningen, är det en fördel om man har en viss kännedom om hur detta ser ut och hur det kan användas. I starten av ett längre samarbete skola-arkiv är det viktigt att i ett tidigt skede få besöka arkivet och där få en visning samt träffa personalen. Som lärare bör man ha kännedom om allt från materialbeståndet till rutiner för besökare vid arkivet. Visningen bör alltid ha som inriktning hur man pedagogiskt använder arkivmaterial i undervisningen. Vissa arkiv har även färdiga lärarhandledningar med exempel på hur man kan undervisa utifrån historiska dokument. Vid förevisning av arkivmaterial är det lämpligt att man som lärare själv får prova på vad man kan få ut av materialet. Att själv få fundera kring hur olika typer av dokument passar in i just ens egen undervisning, skapar en säkerhet inför arbetet i klassrummet. Det är också viktigt att inför ett samarbete undersöka hur mycket bistånd man kan få av den arkivpedagogiska personalen. Det kan gälla kopiering av handlingar, handledning av lärare och elever ute i skolan samt kostnader för arkivets insatser. Efter att lärarna varit på besök på Arkivcentrum var det dags för mig att träffa klassen på Lillängskolan i Skoghäll. Eftersom jag som arkivpedagog ska jobba med elever och lärare en längre tid är mitt första möte med eleverna viktigt därför då har jag möjlighet att skapa nyfikenhet och förväntan inför det nya arbetet. Jag inleder besöket i klassrummet med att fråga eleverna om de någon gång varit i en skattkammare. Dialogen leder vidare till frågor om vad man kan finna i en skattkammare. Därefter styr jag in samtalet på Arkivcentrum och försöker få eleverna att själva förstå att arkivet är en slags skattkammare även om det inte finns guld och diamanter där. Jag visar exempel på ett historiskt dokument eller en bok med hög ålder. Vi pratar vidare om var man på andra platser kan uppleva närheten till vår historia. Syftet med denna vinkling är att eleverna så småningom ska upptäcka att vi har vår historia runt omkring oss i vår vardag och i vår närmiljö. Nästa steg blir ett resonemang om hur vi kan upptäcka och uppleva vår historia. Nu tar jag hjälp av både min och elevernas fantasi för att försöka öka klassens engagemang ytterligare. Jag har med mig ett gammalt bulltås som jag berättar historien om. Det här momentet lägger jag lite extra tyngd vid för jag kommer att använda låset under inspirationsdagarna med klassen. Jag berättar att låset har en sällsam historia och att det sägs, enligt legenden, att de som en gång öppnat låset kan se in i historien. Men jag låter eleverna förstå att vill man verkligen lyckas måste man öppna låset på en riktigt fin historisk plats. I ett av de förberedande momenten inför inspirationsdagarna ingår att träna eleverna i att skilja gamla miljöer från nya och se vad som utmärker en sk historisk lämning från en viss tid. Nu har en förväntan på att något spännande och ovanligt kommer att hända, förhoppningsvis byggt upp bland eleverna. Jag avslutar besöket med att som exempel visa bilder på historiska miljöer i Hammarö kommun och berätta något om dessa. Avsikten är att eleverna ska börja reflektera kring vad som är gammalt och vad som är nytt.

Elevers möte med arkiv

Inspirationsdagarna börjar egentligen med klassens besök på Arkivcentrum. Tanken med besöket är att ge barnen flera exempel på hur de på olika sätt kan få sin historia tillgängliggjord. Jag indelar besöket i fyra olika moment eller ”upplevelser”:

1. Visuellt upplevelse (närmiljön).
2. Historiskt perspektiv (bilden).
3. Berättande historia (berättelsen).
4. Levande historia (människan).

Jag möter eleverna på Arkivcentrums framsida mot stora parken och idrottsplatsen. Härifrån sett är byggnadens fasad som mest imponerande, storslagen och detaljrik. Huset är ritat i

nationalromantisk stil och stod färdigt att tas i bruk som lärarseminarium i början av 1920-talet. Byggnaders exteriörer är tacksamma att använda i undervisningen med barn på framförallt låg- och mellanstadiet, men med lite högre svårighetsgrad kan metoden även användas på högstadiet. En byggnads fasad erbjuder goda möjligheter att studera en tidsepoks olika ideal. Alltifrån byggnadsmaterial till olika utsmyckningsdetaljer skvallrar om hur man såg på sin tid och vad man ville framhäva. Man kan börja med att låta eleverna räkna alla fönster. Därefter får de betrakta byggnaden och fundera över vad de tycker den liknar. Denna fråga är relevant om byggnadens utseende verkligen påminner eleverna om något, som i Arkivcentrums fall en borg eller en kyrka. När byggnaden i stort är analyserad går man över till att titta på detaljer såsom exempelvis byggnadsmaterial, stenreliefer, dörrar, burspråk och varför fönstren har olika storlekar. Genom att tillsammans göra en analys gör man barnen gradvis medvetna om att nyckeln till att förstå vår omvärld är att betrakta, undersöka och sedan ställa frågor.

Nu är det dags att göra upptäckter tillsammans med eleverna. Jag kommer ut ur den stora porten och efter att ha gjort en kort inledning visar jag upp ”låset till historien” för att raskt knyta an till det som vi pratade om i klassrummet. Under tiden jag talar pekar eleverna på ett fönster ovanför porten där jag står. De säger att de såg någon där med ett ljus. När jag tar några steg fram för att titta, är figuren borta. Jag säger att de måste ha tagit fel för det finns inget i det rummet eftersom det är igenmurat sedan många år. Detta upprepar sig igen och när jag frågar om de såg hur figuren såg ut, säger de att han hade en slags hatt och långt hår. När jag hör detta drar jag mig till minnes att jag hört att någon tidigare sett en figur i huset med detta signalement. Vi bestämmer oss tillsammans för att tiden är inne för att öppna ”låset till historien”. En elev får i uppdrag att bära den stora nyckeln i ett rött band om halsen.

För nästa ”upplevelse” förflyttar vi oss uppåt i det stora trapphuset i byggnaden, där utställda föremål i montrar fånglar barnen. Nu är det meningen att eleverna ska få historiskt perspektiv på sig själva genom en kort film som visar hur barn roade sig förr i tiden. När man visar en film eller arbetar med bilder som visar något ett barn kan identifiera sig med, hålls i regel engagemanget igång och det leder i allmänhet till en bra dialog efteråt. Innan vi tittar på filmen samtalar vi om vad eleverna roade sig med på fritiden. Efter filmen gör vi jämförelser mellan då och nu. När man jobbar med bilder och frågeställningar i syfte att ge barn perspektiv på sin egen tid och den miljö de lever i, gör man ibland jämförelser när det gäller människors levnadsvillkor under olika tider. Det är inte ovanligt att resultatet av en sådan jämförelse visar att likheterna mellan generationerna är flera än olikheterna. Ett viktigt mål i historieundervisningen är att öka förståelsen för gångna tiders arbete och liv. Ett lika viktigt medel i en sådan process är användningen av historiska källor i undervisningen.

Vi går vidare till den berättande ”upplevelsen”. Här använder vi oss av ett dramatiskt skeende i vår historia och av människoöden som fånglar oss och vår fantasi – emigrationen till Amerika. Berättelsen kring ett fotografi eller en tavla har stor betydelse om man tänker sig bygga upp en god stämning och motivation inför ett arbete med historiska dokument. En bra berättarförmåga i kombination med lämpligt ämnesval, kan mycket väl vara avgörande om man vill nå sitt syfte att skapa förutsättningar för arbete med historiskt källmaterial. Brevet från Amerika. Bara orden väcker många känslor, bilder och associationer inom oss. Många av våra barn och ungdomar har relationer till emigrationen till Amerika just genom äldre släktingars berättelser. I dagens samhälle har vi åter en närhet till en omfattande migration, då vi kan jämföra orsakssamband mellan nutidens invandring med dåtidens utvandring. Amerikabrevet är ett tidlöst dokument och är lika aktuellt idag genom sin karaktär att ge uttryck för människors grundläggande behov, tankar, drömmar, trygghet, kärlek och mänsklig kontakt.

Levande historia är ett ganska vittomfattande begrepp. Under denna ”upplevelse” kommer vi att levandegöra ett historiskt dokument genom att den människa som en gång i tiden producerat handlingen träder fram ur historiens skuggor. Redan vid entrén har barnen anat att det finns någon i huset med anknytning till vår historia. Vi väljer en lämplig plats i ett arkivmagasin som ligger lite vid sidan så vi inte riskerar att bli störda under ”upplevelsen”. I magasinet finns de gamla kyrkoböckerna som med sina slitna pärmar ger en bra inramning till ett levandegörande av historien. Det är också en kyrkobok vi ska använda oss av, närmare bestämt Hammarö sockens husförhörslängd från 1780. Eftersom barnen kommer från Hammarö är det lämpligt att lyfta fram en kyrkobok därifrån med all den lokala information den ger om människors liv, familjebildningar och namnskick. Vi låter självaste pastor Erik Eurén framträda som själv höll husförhören i församlingen vid denna tidpunkt. När barnen kommit in i arkivmagasinet häpnar de över alla stora och till synes urgamla böcker som står i hyllor från golv till tak. För att ytterligare skapa intryck får barnen se ”världens” tjockaste bok som de imponeras storligen över. Utrymmet i magasinet är litet, det är trångt och vi står ganska tätt tillsammans. I den situationen passar det bra att visa en bok och kort berätta dess historia för att öka elevernas känsla av att befinna sig i ett historiskt sammanhang. En central händelse i Karlstads historia är den stora branden 1865, då nästan hela staden brann ner till grunden. De allra flesta elever i Karlstad med omnejd är ganska väl förtrogna med denna katastrof. Ett av de ganska få arkiv som räddades undan lågorna var Karlstads stadsförsamlings kyrkoböcker. I just detta fall använder jag kyrkoboken som ett föremål med dess gamla patina och slitage som attraktionskraft. Ett föremåls historia är alltid mera konkret och lättare för barn att ta till sig än det skrivna innehållet i ett dokument. Därför kan man med fördel använda arkivmaterial som föremål om det har en intressant historia att berätta. Plötsligt böjer sig en elev ner för att hämta något från golvet. Det visar sig vara ett gammalt kopparmynt från 1759. Vi ställer oss naturligtvis undrande inför frågan hur det har hamnat där. Kanske någon har tappat det och i så fall vem, undrar jag. I detsamma hör vi ett ljud bakom en hylla. Det låter som om det kom från en människa. Fram i ljuset träder en man som ser ut som han kom från en annan tid, långt från vår egen. Efter en stund förklarar han att han är pastor Erik Eurén från Hammarö församling och kyrka. Vårt planerade scenario är att pastorn frågar var han befinner sig och när han inte riktigt känner igen sig förstår han att han är förflyttad till en annan tid. Han förstår inte orsaken, men det gör barnen, vilket de naturligtvis inte får avslöja. Det magiska låsets kraft är sedan början en väl bevarad hemlighet mellan mig och eleverna. Nu behöver pastorn hjälp med att finna sig tillrätta och det är då vi ber honom berätta något om sin tid med hjälp av den gamla husförhörslängden från 1780. En dialog inleds mellan pastorn och barnen som utgår en del ifrån sådant som barnen känner igen från nutidens Hammarö såsom kyrkan, ortnamn och gårdsnamn, fisket på Vänern, vägar och resrutten till och från Karlstad. På så vis blir det lättare för eleverna att följa med i pastorns mustiga och färgstarka berättelse från 1700-talets Hammarö. Är man pastor och kommer ända från 1700-talet blir man ganska sliten och trött. Därför ursäktar vi oss när vi känner det är lämpligt och drar oss så sakta ut ur kyrkoboksmagasinet och lämnar pastorn åt sitt öde. Efter vår omtumlande ”upplevelse” frågar jag barnen om vi inte ska stänga ”låset till historien” för den här gången och samtidigt försöka hjälpa pastorn att hitta hem till sig igen. Det är viktigt att för barnen göra ett synligt avslut på ”upplevelsen” genom att vi tillsammans stänger låset för att markera att vi är tillbaka i vår tillvaro igen.

Inspirationsdagar som förberedelse för temaarbete.

Inspirationsdagarna som ska ske utomhus huvudsakligen, föregås av ett intensivt planerande vad gäller val av platser, lämpligt arbetsmaterial och kontakt med medverkande personer. En inspirationsdag kan och ska vara innehållsrik, mångsidig, koncentrerad och sammanhållen.

Den får inte vara för lång och utdragen för då riskerar den att trötta ut istället för att inspirera. För att dagen ska vara just inspirerande och väcka intresse och engagemang inför ett fördjupningsarbete, bör man om möjligt röra sig på platser i skolans närhet som är något bekanta för eleverna. Dagens innehåll däremot, kan bestå av överraskande händelser och vändningar samt grunda sig på en historia som är till stora delar obekant för eleverna. Det som är gemensamt för våra inspirationsdagar och det efterföljande temaarbetet är att faktaunderlaget är byggt på dokument hämtade ur arkiven. I det här projektet kommer lärare och elever att få ta del av arkivmaterialet på lite olika sätt. I god tid innan inspirationsdagarna inletts har lärarna försetts med allt det material som bildar underlag för hela projektet samt litteraturhänvisningar som är användbara när eleverna börjar med temaarbetet. Dessutom lämnas förslag på personer som kan knytas till projektet under arbetets gång. Det kan vara medlemmar ur hembygdsföreningen eller någon släkting till de människor som levde på de gårdar eleverna kommer att arbeta med. Man kan också tänka sig att involvera människor i äldreboende för att eleverna ska få möjlighet att träffa och intervjua dem som upplevt de gamla miljöerna.

Det arkivmaterial som lärarna fått ta del av är tänkt att användas dels för egen fortbildning i ämnet, dels i bearbetad form i undervisningen som förberedelse och efterbehandling kring varje inspirationsdag. Den del av arkivmaterialet som eleverna ser under inspirationsdagarna, kommer de även att stifta bekantskap med under temaarbetets gång.

Jag kommer här att redogöra för upplägget av de fyra inspirationsdagarna samt idéer, metod, material, innehåll och genomförande. Redogörelserna inleds med den presentation av dagarna som lärarna fick ta del av och som även delgavs eleverna.

Dag 1. Introduktion till arbetet om gårdar och människor på Hammarön under 1700- och 1800-talen. Vi tittar på bilder och lyssnar till berättelser om Vidö gård och om livet där på 1890-talet. I centrum står patron Janne Jansson och hans syster som ägde gården vid denna tid. Berättelserna handlar bl a om hur barnen på gården lekte och roade sig för hundra år sedan. Vi kommer även att höra legenden om den mytomspunne C J Hybelejen som ägde gården vid slutet av 1700-talet. Avslutningsvis tittar vi på bilder från förr och nu och lyssnar till en intervju med den då 100-åriga husföreståndarinnan fröken Lilia Wikland som på ett personligt sätt berättar om sitt liv.

Att som lärare hitta bland lokalorienterat källmaterial krävs att man inventerat lokala museers-, arkivs- och hembygdsföreningars samlingar för att där ha skaffat sig en god överblick över det lokala beståndet av material. En genväg kan vara att man genom sina kontakter med kulturarvsinstitutioner kan få hjälp med att plocka fram lämpligt källmaterial. Men hur man än gör, vilken väg man än väljer, måste man som lärare själv värdera källmaterialet och göra en bedömning om man anser sig kunna bruka de historiska källorna i undervisningen. Ett första steg att närma sig det lokalorienterade materialet kan vara att undersöka vad som finns skrivet om sin hembygd. Lokalhistorisk litteratur är lättillgänglig och ger en god inblick i en bygds historia. Utifrån litteraturen och dess källförteckningar får man en uppfattning om vilka historiska dokument som har använts i framställningen och från vilka arkiv man hämtat dessa. Vi ska se ett exempel på hur en gårds historia kan upptäckas och levandegöras med hjälp av historiska dokument. På många ställen i vårt land har de gamla herrgårdarna överlevt och står idag som monument över en svunnen tid. Gårdarna med dess människor spelade ofta rollen som viktiga kulturbärare när det gällde allt från jordbruk till musik. Eftersom herrgårdar i regel haft många ägare under tidernas lopp är det vanligt att handlingar som rört gårdens verksamhet gått förlorade för länge sedan. De minnen som oftast finns kvar är bl a fotografier och minnesberättelser som ibland publicerats i den lokalhistoriska litteraturen. Ett ställe att söka på är hembygdsföreningen och dess arkiv, om det finns ett sådant. Ett annat sätt att söka

material, främst fotografier, är hos någon släkting till en gårds tidigare ägare. Det kan vara ett mödosamt arbete att spåra kulturhistoriskt material den privata vägen, men erfarenhetsmässigt är det många gånger ett framgångsrikt sätt för att få fram material.

Spåren efter Vidö gård förde mig från den lokalhistoriska litteraturen till Hammarö hembygdsarkiv. Materialet i ett hembygdsarkiv är ofta samlat och inordnat av vissa personer i en hembygdsförening som i allmänhet har mycket god kännedom om arkivbeståndet. Jag fann att gårdens utseende, både exteriört och interiört, var väldokumenterat genom fotografier från 1800-talet. De flesta bilder fanns dessutom tillgängliga, vilket möjliggjorde för mig att använda dem i min första inspirationsdag med barnen. Men för att en inspirationsdag ska vara värt namnet, måste där finnas något som stimulerar till fantasi och kreativitet för att dagen ska sätta ett avtryck i barnens medvetande. I vår lokala kulturhistoria finns alltid människor vars liv varit något utöver det vanliga, och har det inte räckt med det har mytbildningen gjort resten. En sådan människa var Carl Jacob Hybelejen, directeur och uppfinnare i Karlstad vid slutet av 1700-talet. Han ägde vid denna tid Vidö gård där han bl a drev jordbruk och omsatte en del av sina uppfinningar i praktiken. Hybelejen är mera känd som det mekaniska snillet Kewenhuller i Selma Lagerlöfs roman Gösta Berlings saga. Det är precis en sådan person man behöver för att inleda en inspirationsdag på ett medryckande sätt, med förankring i verkligheten men med möjligheter att röra sig något fritt i fantasins värld. –Har ni hört talas om Hybelejen? –Har fröken hört talas om Hybelejen? – Är det verkligen sant att ni aldrig hört talas om Carl Jacob Hybelejen ! Att skapa en god början på en berättelse är en förutsättning för en lyckad fortsättning.

Dag 2. Vi gör en utflykt till soldattorpet Lunserud i Skoghall. Vi förflyttar oss gemensamt mot torpet och med oss har vi det magiska låset som ska hjälpa oss att upptäcka vår historia. Vid torpet möter vi den karolinske officeren och krigaren Elias Gyllenflycht. Året är 1718 och den då artonårige soldaten är på väg till gränsen mot Norge, där den svenska armén laddar upp inför det kommande fälttåget. Fänrik Elias Gyllenflycht bor med sina föräldrar på Gunnarskärs gård och då vi möter honom letar han efter knekten på Lunserudstorpet. Elias berättar för oss om sitt liv på Gunnarskär och om hur det är att vara soldat i stormakten Sveriges armé.

Indelta soldater och officerare är grupper i samhället som är väldokumenterade och relativt lätta att finna i det lokalhistoriska arkivmaterialet. Indelningsverkets personal är en homogen grupp som finns representerade över hela landet. På samma sätt är det med de byggnader som är knutna till denna organisation. Framförallt är det soldattorpen man stöter på, men också befälens boställen som ibland har karaktären av mindre herrgårdar. Det var alltså vid inventeringen av materialet kring Gunnarskärs gård jag fann fänrik Elias Gyllenflycht vid Värmlands regemente, född år 1700. Indelningsverkets officerare finner man i den lokalhistoriska litteraturen eftersom de oftast haft stor betydelse för sin bygds utveckling. Vid sidan av lokalhistoriken hittar man också personuppgifter i regementshistoriska verks biografiska anteckningar över officerare. Här får man uppgifter om i vilka sammanhang personen har verkat, om han har deltagit i något krig och i vilka befattningar han har tjänstgjort. Arkivmaterialets generalmönsterrullor, som är digitaliserade, är också en pusselbit om man vill följa personen inom den militära tjänstgöringen. En 1700-tals officer är en person som vi vet mycket om genom det militära källmaterialet. Den kännedom man har om dåtidens militära dräkt gör det möjligt att återskapa Elias Gyllenflychts uppenbarelse. Denna dräkt, dess snitt och färger liksom tillhörande utrustning, var strikt reglerad i bestämmelser som man bl a finner i generalmönsterrullornas persedelförslag.

Vi närmar oss torpet tillsammans med eleverna. Eftersom byggnaden ligger i en liten park omgiven av modern bebyggelse, går vi mot den del av torpet som är mest skyddad från insyn.

För att ”upplevelsen” ska bli så autentisk som möjligt utan påverkan av alltför många nutida inslag, bestämde vi oss för att möta Elias Gyllenflycht mellan torpet och en stor syrénberså. Vi kan tyvärr inte använda oss av torpets interiör p g a att ”upplevelsen” skulle störas av moderniteter som elektriska lampor, spis och rinnande vatten. Innan vi kommer fram till torpet konstaterar vi att vi närmar oss en historisk miljö och öppnar således ”låset till historien”. Vi samtalar om indelningsverkets folk och eleverna får möjlighet att berätta vad de lärt sig under sina förberedelser i klassrummet. För att fokusera på vår förestående ”upplevelse” har jag tagit med mig en s k knappsticka, för putsning av uniformsknappar, som ingick i soldatutrustningen för länge sedan. Efter försök att fastställa detta föremåls användningsområde och en därpå följande demonstration på en jeansjacka, är det dags för vårt möte med Elias Gyllenflycht. Han kommer mot oss i sin gråblåa karolinska uniform med slängkappa, tovtigt långt hår, smutsig i ansiktet, bärandes sin värja och musköt. Mötet gör till synes ett starkt intryck på eleverna som blir knäpptysta inledningsvis. Elias berättar vem han är och vart han bor och förklarar sedan sitt ärende att han är på väg till Norge och det förestående fälttåget. Mötet sker överraskande och intensivt och den inledande berättelsen med det efterföljande samtalet utgår från Elias verklighet och världsuppfattning. Under våra efterforskningar när det gällde att finna en lämplig berättelse i mötet med barnen, fann vi att Elias följt kungen till Norge 1718. Det vi vet de värmländska karolinerna upplevde under detta fälttåg fick bilda huvuddelen av berättelsen i mötet med eleverna. Efter en inledningsvis något avvaktande hållning bjuder Elias så småningom lite mera på sig själv och börjar visa barnen en del av sin utrustning och sina personliga tillhörigheter. Vi får se spelkort och tärningar, kritpipa och tobak och en demonstration av det s k patronköket och hur det går till att ladda en musköt. Han visar sina nödmynt från 1718 och berättar om inflationen och fattigdomen i landet. Det hela avslutas med att Elias läser ur sin dagbok där stoffet är hämtat från valda stycken ur Karolinska Krigares Dagböcker, som finns utgivna i bokform.

Dag 3. Vi beger oss till platsen för Gunnarskärs gård. Först stannar vi till vid domarringen och reflekterar över hur länge det bott människor på Hammarön. Med hjälp av fotomaterial funderar vi tillsammans på var gården legat. Hur såg det ut på den här platsen för över hundra år sedan? Hur har platsen förändrats sedan dess? Vi samtalar vidare om familjerna Gyllenflycht och Axelsson som bebodde gården under 1700-talet och något om hur deras liv gestaltade sig. Hur såg egentligen människorna ut för över tvåhundra år sedan? Vad hade de på sig när de sov? Vad åt de till frukost? Hur kan vi veta att kapten Axelsson tyckte om våfflor? Avslutningsvis gör vi ett besök på den moderns Gunnarskärsgården och tittar på en historisk ”planka” som sitter uppsatt på väggen.

Hur går man egentligen tillväga om man vill använda en historisk plats i undervisningen där spåren från förr delvis sopats bort? Kanske inte förutsättningarna är så goda att lyckas med det man föresatt sig om man saknar viktiga hållpunkter som gör platsen begriplig för eleverna. I vårt fall valdes Gunnarskärs gård som studieobjekt beroende på att arkivmaterialet befanns intressant och människorna som bott där var väldokumenterade. På många ställen i vårt kulturlandskap finns gravsättningar från bronsålder och järnålder. Det är inte ovanligt att finna dessa i närheten av senare bosättningar, såsom medeltida gårdar och nya tidens herrgårdar. I anslutning till platsen där Gunnarskärs gård legat finns en domarring, en gravsättning, daterad till några hundra år efter vår tideräknings början. Genom att börja vår inspirationsdag här får vi perspektiv på hur länge det egentligen bott människor på Hammarön. Samtidigt kan vi beskriva hur det såg ut på den här platsen vid denna tid och förklara varför man långt senare byggde Gunnarskärs gård just här. När man berättar om gravar som en gång i tiden grävts ut av arkeologer, undrar ofta elever vad man funnit i gravarna. En del av fynden vet vi är mynt av olika slag, t ex tyska, engelska, romerska och arabiska. Man har också funnit rester av

keramik som härstammar från olika typer av hushållskärl. För att konkretisera har vi med oss några mynt och skärvor med vars hjälp vi ska försöka förstå hur dessa tidiga hammaröbor levde. Genom att studera mynten förstår vi att våra förfäder tidigt hade kontakt med främmande kulturer. Med den kunskap arkeologin gett oss, kan vi också få en bild av människors matkultur och hur deras bosättningar såg ut. Denna samlade bild av folkvandring- och vikingatidens människor tar vi med oss när det är dags att förflytta oss något i landskapet för att studera Gunnarskärs gård.

Eftersom gården inte längre finns kvar bygger vi vår upplevelse av denna plats på fotografier som visar hur gården har förändrats genom tiderna. Med hjälp av en översiktsbild från 1960-talet får eleverna en klar uppfattning om var gården legat i förhållande till nuvarande bebyggelse. Vi identifierar platsen tillsammans för att få samtliga elever engagerade från början. Därefter går vi successivt bakåt i tiden och med fotografiernas hjälp upptäcker eleverna hur gården ständigt förändrats genom ombyggnationer. När vi så småningom kommer till det äldsta fotot från slutet av 1800-talet, ser vi framför oss en helt annan gård än den som stod där på 1960-talet. När vi kommit så långt börjar resonemanget kretsa kring vilka människorna var som levde här vid denna tid. Att spåra människor som en gång bebott en herrgård, är inte förenat med några större svårigheter. De finns, som tidigare nämnts, ofta dokumenterade i lokalhistoriska verk och utifrån personuppgifter därifrån, kan vi lättare hitta dokument om personerna i våra arkiv. De mest välkända och väldokumenterade familjerna på Gunnarskär var Gyllenflychts och Axelsson, båda boende där under 1700-talet. Familjen Gyllenflycht har vi redan lärt känna under vår förra upplevelsedag. Elevernas kunskap om dem lyssnar vi på innan vi går vidare i gårdens historia.

Av flera skäl har jag denna gång valt att använda mig av och levandegöra familjen kapten Sven Axelsson, som ägde och bebodde gården vid 1700-talets slut. Kapten Axelsson var en central person i socknen vid denna tid. Han var kyrkoföreståndare och har lämnat spår efter sig i ett flertal arkiv. Men jag väljer att lyfta fram ett dokument som tillkommit först efter hans död, nämligen bouppteckningen från 11 januari 1799. Med hjälp av personuppgifterna i lokalhistoriken finner jag bouppteckningen i Karlstads Häradsrätts arkiv. Min tumregel att handskrivet arkivmaterial från tiden efter 1780 är relativt läsbart, visar sig hålla vid ett närmare betraktande av dokumentet. En bouppteckning är en fantastisk källa om man vill komma människor riktigt nära. Materialet från 1700- och 1800-talen är mycket detaljerat och tar i det närmaste upp vartenda föremål som den avlidne personen ägde. Med stöd av en bouppteckning kan man berätta om hur personen såg ut utifrån vilka kläder han eller hon ägde och med hjälp av möblemanget måla upp en bild av den miljö människorna levde i.

Eftersom vi något tidigare under dagen, utifrån arkeologiska fynd, talat om vikingatidens hushållning, valde jag att belysa kapten Axelssons mathållning med stöd av de köksinventarier som finns upptagna i bouppteckningen. Här får vi information om att han hade både kaffe- och thekannor, öl- och vinglas liksom munkpanna och våffeljärn m m. Att ta del av en detaljerad och lättläst bouppteckning från 1700-talet, är som att göra en tidsresa till en annan värld. Som stöd i mitt berättande, använde jag mig av en dagboksskrivande lantbrukares anteckningar om livet på en medelstor gård på Hammarön vid mitten av 1800-talet. Som avslutning på inspirationsdagen besökte vi äldreboendet på den moderna Gunnarskärsgården och tittade där på en planka med inskription, den enda kvarvarande lämningen från den gamla gården.

Dag 4. Vi beger oss tillsammans till Hammarö kyrka för att höra berättelsen om kyrkans historia. Först tittar vi på Hammars gård som har anor ända ner i medeltid. Framför oss ligger Hammars udde. Här finns spår av mänsklig verksamhet från tiden för Kristi födelse. Vi går in i kyrkan där vi får berättat något om kyrkans ålder och utseende. Vi har som vanligt öppnat det magiska låset för att vi lättare ska få nya intryck och upplevelser. Plötsligt får vi

besök av kapten Sven Axelsson, kyrkoföreståndare och ägare av Gunnarskärs gård på 1700-talet. Om vi ber honom snällt kanske han berättar något om sitt arbete i socknen, om fattigvården och smittkopporna eller om den svåra eldsvådan på Vidö gård 1726, då han höll på att brinna inne. Ber vi honom riktigt snällt kanske han visar oss några av sina ägodelar som skänkts till kyrkan efter hans död 1799.

I alla tider har kyrkan i byn varit en central punkt för socknens människor. Där finns inte bara minnen från religionsutövningen samlade, utan också i hög grad mycket som minner om bygdens kulturhistoria. En kyrkas resurser är värda att undersökas närmare, för där kan man göra överraskande upptäckter som kan nyttjas i undervisningen. Valet att förlägga den fjärde och sista inspirationsdagen till Hammarö kyrka gjordes av flera skäl. Den gamla kyrkan är från medeltiden och ligger i ett område rikt på historia. Där finns forntida och medeltida bosättningar med intressanta lämningar som levandegör den tidiga historien. I kyrkans samlingar finns ett flertal föremål som är knutna till familjerna Gyllenflycht och Axelsson och som kan hjälpa till att belysa dessa släkter ytterligare. I vårt närmande till kyrkans historia finner vi återigen värdefulla upplysningar i den lokalthistoriska litteraturen. Här berättas inte bara kyrkobyggnadens historia utan en del om bl a föremål som skänkts till kyrkan under årens lopp. Bland intressanta föremål finner vi Elias Gyllenflychts värja från 1718 samt kapten Axelssons värja från senare delen av 1700-talet. Dessutom finns bland inventarierna båda dessa herrars ringkragar av mässingplåt, dåtidens militära gradbeteckning. I bouppteckningen efter Sven Axelsson finns hans ringkrage upptagen, vilket vi kommer att levandegöra när eleverna kommer till kyrkan. Kombinationen historisk miljö, föremål och kyrkan som Axelssons arbetsplats på 1700-talet, inspirerar oss till att göra en dramatisering där vi låter eleverna möta honom i historisk skepnad. I kyrkans räkenskaper och i sockenstämmoprotokollen finner vi en del underlag för dramatiseringen. Som kyrkoföreståndare var Sven Axelsson delaktig i mycket som rörde arbetet i socknen som helhet. I arkivmaterialet finns uppgifter om hans arbete med socknens ekonomi, förebyggande av sjukdomar samt hans engagemang för fattigvården.

När eleverna anlant till kyrkan samlas vi för att lyssna till legenden om varför den blivande kung Sverre av Norge landsteg på Hammarön 1177 för att besöka sin syster på gården Hammar. Under berättelsen tittar vi på utsikten mot den plats där Sverre gick iland, samtidigt som vi kan se den nyare gården Hammar i blickfånget framför oss. Inne i kyrkan tar vaktmästaren hand om oss och tar i sin berättelse fasta på en del av kyrkorummets inventarier. Han knyter an till legenden om Sverre och visar oss en gravsten från tidig medeltid samt en tapet som beskriver händelser ur legenden. Därefter går vi tillsammans in i sakristian, den äldsta delen av kyrkan. Efter att en stund tittat på de medeltida målningarna, träder kapten Sven Axelsson fram genom dörren till den gamla sakristian. Han är klädd som en gustaviansk herreman i knäbyxor, skjorta och väst och med sig bär han sin hatt. Här möts plötsligt två kyrkoföreståndare, med tvåhundra års mellanrum. Ett samtal dem emellan belyser skillnader mellan då och nu, men även en del likheter kan spåras. Samtalet ger eleverna perspektiv på tiden, vilka förändringar som skett, men framförallt vad som förenar oss med tidigare generationer. När det är dags att visa värja och ringkrage och höra kaptens berättelse om dessa föremål, konkretiseras historien avsevärt för eleverna. Under berättelsens gång slår han sig ner i den gamla skrivbordsstolen som stod på samma plats redan under 1700-talet.

Avslutningsvis berättar kapten att vi befinner oss i det gamla gravkoret och under oss, fortsätter han, vilar en Hammarösläkt vid namn Gyllenflycht.....” Men det var så länge sedan, så dem har ni nog inte hört talas om”.

Temaarbete - Erfarenheter

Efter de genomförda inspirationsdagarna var det dags för eleverna att utifrån det de upplevt välja inriktning på sitt fördjupningsarbete. Under en tidsrymd av ungefär sex veckor, där viss tid var avsatt för tematid, skulle eleverna få ägna sig åt sitt val av inriktning. En svaghet i vår planering var att inspirationsdagarna blev förskjutna till senare delen av vårterminen, vilket fick följderna att temaarbetet inte kunde inledas förrän i början av höstterminen. Det innebar att när jag träffade eleverna första gången efter sommarlovet fick jag göra en snabbgenomgång av inspirationsdagarna med några valda återblickar på det vi gjorde. Resultatet visade att eleverna kom ihåg det mesta de varit med om, även detaljer av händelser hade fastnat i deras minne. Redan på planeringsstadiet tryckte jag särskilt på att förberedelse och efterbehandling av varje inspirationsdag var särskilt viktig för att eleverna skulle uppfatta dagarna som något centralt i hela projektarbetet. Innehållet i ett lokalorienterat temaarbete kan berätta en okänd historia som eleverna får upptäcka, bara inspirationsmomenten eller inledningen på arbetet är tillräckligt intresseväckande.

Följande val gjordes av eleverna:

1. Modell av Gunnarskärs gård och rekonstruktion av kökets utseende.
2. Teaterpjäs om Carl Jakob Hybelejen.
3. Klädmodet på 1700-talet. Kapten Sven Axelssons kläder.
4. Modell av flintlåsmusköt.
5. Modell av Vidö gård och möbler därifrån.
6. Skärmutställning där hela projektet presenteras.

Vad styr egentligen ett sådant val som eleverna gjorde? När ett arbete görs på mellanstadiet underlättar det för eleverna att arbeta ämnesöverskridande. En av våra tankar redan på planeringsstadiet var att försöka se olika möjligheter att arbeta med faktamaterialet. Uppläggnings- och presentationen av arkivmaterialet kan i flera avseenden styra in arbetet i olika riktningar. Väljer man att berätta historien om en gård med hjälp av fotografier som visar gårdens utseende under olika tider, är steget inte långt till att bygga en modell av gården. Berättar man utifrån en bouppteckning vad människor hade för kläder förr i tiden, ja då ligger det nära till hands att detta uttrycks i bild eller genom modellskapande.

Vi ska se hur temaarbetet fortskred och dra erfarenheter utifrån hur vi använt arkivmaterialet. Eftersom arbetet delvis var tänkt att redovisas vid en inspirationsdag för lärare, undrade eleverna om en teaterföreställning var möjlig att genomföra. De ville göra en dramatisering av legenden om Carl Jakob Hybelejen och genom den förklara hur han, enligt berättelsen, kunde födas två år efter sin mors bortgång. När ett temaarbete startar krävs att det finns arbetsmaterial att tillgå. Det material som kommer från arkiven måste vara någorlunda tillgängligt för eleverna, så de kan hantera det till viss del självständigt. I fallet med Hybelejen fanns det mesta materialet, när det gällde legenden, i lokalhistoriska verk. Detta material fanns från början kopierat och strukturerat, färdigt att tas i bruk av eleverna. Trots att böcker om bygdens historia är överskådliga, saknar de ibland en bra innehållsförteckning och kan för grundskoleelever vara för svåra att söka sig fram genom på egen hand. Man måste alltid som lärare vara medveten om att gränsen mellan att lyckas och misslyckas är hårfin i ett lokalorienterat arbete med historiska källor. Därför måste en del material från böcker alltid på förhand vara uppträckt och i viss mån tillrättat.

Några av eleverna var intresserade av att bygga modeller av gårdarna Gunnarskär och Vidön. Under inspirationsdagen på Gunnarskär hade vi använt oss av gamla foton för att berätta gårdens historia. Eleverna valde att bygga gården så som den såg ut innan den revs på 1960-talet. Det fanns foto på gården från 1800-talet, då den såg ut som den förmodligen gjorde på

kapten Axelssons tid vid slutet av 1700-talet. Gården hade då ett betydligt enklare utseende, vilket förmodligen inte tilltalade eleverna rent estetiskt. Jag hade under inspirationsdagen även visat och berättat om bouppteckningen efter Sven Axelsson från 1799. Jag samtalande med eleverna om gårdens utseende, men förde in samtalet på hur det kunde ha sett ut inuti huset på den tiden. Bouppteckningen hade vi tidigare tittat på tillsammans, men eleverna kunde inte koppla samman den med hur det sett ut i huset på kapten Axelssons tid. Här krävdes en direkt handledning, där en genomgång av delar av texten var en direkt nödvändighet för att öka förståelsen av det handskrivna innehållet och sambandet med huset. Eleverna fastnade för att beskriva köket, i ett stort bildkollage, med alla dess inventarier och husgeråd. Som stöd för detta val visade jag eleverna ett foto som visade det gamla herrgårdsköket så som det såg ut på 1960-talet. Vi tittade också på ett foto av den gamla matkällaren från 1700-talet. Med hjälp av dessa båda bilder ställdes egentligen frågan hur köket sett ut på Sven Axelssons tid och vad man åt för mat vid samma tid. Med hjälp av bouppteckningen skrev vi tillsammans upp köksredskap och andra inventarier som fanns i köket och som bl a hade med matlagning att göra. För att eleverna på ett konkret sätt skulle kunna föreställa sig ett kök från den tiden tog vi hjälp av bilderböcker om interiörer. Eleverna skissade en bild utifrån det foto vi hade av köket och hämtade därefter föremål från bouppteckningen, som vi försökte hitta bilder på i böckerna. Jag utgick en del från de förutsättningar människor hade förr i tiden, såsom avsaknaden av varmt och kallt rinnande vatten och elektricitet. Det resonemang vi förde ledde till att eleverna lättare kunde förstå människors levnadsvillkor och därigenom hamna på rätt nivå för att finna de rätta föremålen till köket. Bouppteckningen använde jag som ett verktyg i sammanhanget och utifrån den gav jag eleverna ledtrådar till hur köket såg ut vid slutet av 1700-talet. Det faktum att vi kunde finna stora likheter mellan nutidens och dåtidens köksredskap, och att eleverna själva gjorde den upptäckten, var en god motivation för det fortsatta arbetet. Bouppteckningar är ett intressant och konkret material men som måste tydliggöras för att elever ska förstå att de kan användas som en nyckel till en annan tid. Nästa problem infinner sig när det är dags för eleverna att läsa dokumentet. Naturligtvis väljer man alltid en handling som är lätt att läsa för en vuxen. Tvekar man det minsta i sitt val, ska man välja ett annat dokument. Konstruktionen av modellen av Gunnarskärs gård fortsatte så småningom i slöjdsalen. Det fotomaterial vi hade att tillgå visade gården ur olika vinklar, vilket underlättade för eleverna när det var dags att börja bygga huset. Konstruktionen av Vidö gård tillgick på ett något annorlunda sätt. Här gjordes istället en genomskärning av huset, delvis beroende på att vi saknade foton på husets baksida. Med hjälp av interiörbilder från sekelskiftet, som vi tittat på under första inspirationsdagen, kunde en del av inredningen återskapas, såsom några möbler och en tapet. Några av eleverna ville undersöka hur kläderna såg ut på kapten Axelssons tid. Här visade sig bouppteckningen återigen vara nyckeln till kännedom om det vardagsnära livet förr. Vi tittade på den tillsammans och upptäckte rätt snart att namnen på dåtidens kläder var något vi inte kände igen. Vad är egentligen en "blaggarnsråck" eller en "suroute"? Ett utmärkt sätt att ta reda på detta är genom bibliotekets litteratur om klädedräktens historia. Man kan även förhöra sig med traktens hembygdsförening, länsmuseum eller en teaters kostymateljé när det gäller identifiering av gamla klädesplagg. När elever i sina förfrågningar hänvisar till källmaterial, såsom bouppteckningar, kan detta föranleda en viss uppmärksamhet på en kulturinstitution. Kanske kan det i sin tur leda till ett ömsesidigt intresse och en god kontakt för eleven. Efter att inledningsvis ha undersökt några av klädesplaggens utseende, fastnade eleverna för att tillverka kapten Axelssons vita väst och svarta höga hatt. Snart involverades textilslöjden och med hjälp av mönster och bilder började dessa båda klädesplagg så småningom att växa fram. Vi ska se på ytterligare ett exempel på skapande och rekonstruktion av ett gammalt föremål. För de flesta av eleverna var mötet med karolinen Elias Gyllenflycht en stark upplevelse. Det var inte bara mötet med personen och

berättelserna som gjorde intryck på dem. Med sig hade Elias något som var nödvändigt att äga i den miljö han levde och som han försvarade sitt liv med – en flintlåsmusköt. Vapnens historia är en dramatisk och våldsamt del av vårt lands historia. En god berättare kan dock konstatera att sätta in vapnen i sitt rätta sammanhang, vilket ökar förståelsen för deras plats i historien. En elev tog intryck av demonstrationen av musköt, den omständliga laddningsproceduren, mekanismen med flintan och papperspatronerna i sina små förpackningar. Detta ledde till att han ville göra en fullskalig modell av vapnet. Först gjorde han en ritning på papper och därefter överfördes konstruktionen till träslöjden, där kolv, pipa och mekanism i trä och metall förfärdigades. Som förlaga användes bilderna som togs under inspirationsdagen.

Sammanfattning – slutsatser

Sammanfattningsvis kan sägas att elevernas uppfinningsrikedom har varit stor och deras engagemang påtagligt. Det har varit intressant att se hur eleverna har tagit till sig de mest skiftande ingredienser från inspirationsdagarna och skapat något konkret av dem. Variationerna under dagarna har varit flera och detaljerna många, vilket inte hindrat eleverna att uppmärksamma och memorera sådant som intresserat dem. Hur har det då fungerat med att föra in arkivhandlingar i skolarbetet? Som tidigare sagts har materialet använts på lite olika sätt. Inledningsvis byggdes allt faktamaterial upp kring historiska dokument. Inspirationsdagarna växte fram på grundval av framförallt källmaterial, men även val av historiska miljöer hade betydelse i sammanhanget. När det var dags att förse lärarna med bakgrundsmaterial för inspirationsdagarna och det kommande temaarbetet, bestod detta också till viss del av arkivmaterial. Syftet med detta var att lärarna skulle använda materialet efter egen förmåga, som inledning, presentation och efterbehandling kring inspirationsdagarna och vid början av temaarbetet. Eleverna fick alltså inledningsvis ta del av lättillgängligt källmaterial såsom fotografier och föremål samt bearbetat material i form av berättelser och upplevelser. Vid temaarbetets början ökades svårighetsgraden något i takt med att intressetemperaturen förhoppningsvis steg hos eleverna. Nu bereddes eleverna möjligheten att själva bearbeta och analysera en handskreven källa med hjälp av handledning från lärare. Under hela projektarbetet har arkivhandlingar använts på olika nivåer och användandet av dessa har skett stegvis och med urskilning. Om man för första gången som lärare låter sina elever stifta bekantskap med historiska källor, bör man använda dessa med stor försiktighet. Handskrivna dokument kan vid en första anblick för de flesta elever verka oläsliga. Därför är det lämpligt, åtminstone i grundskolan, att vid en presentation av ”historieforskning” inleda med att närma sig källorna som historiska kvarlevor. Man måste räkna med att eleverna först måste vänja sig vid ett nytt förhållningssätt till ämnet historia. Har man som lärare enbart utgått från ”läroboksperspektivet”, för att som omväxling närma sig vår historia från en lokalorienterad synvinkel, kan förändringen bli något omvälvande för eleverna. Något som roar de flesta elever är när de får identifiera historiska föremål, gärna sådana man får fundera kring vad de använts till. Det finns historiska dokument som berättar fantastiska livsöden och som vi alla grips av på olika sätt. De fungerar utmärkt i en berättandesituation och som inspirationskälla för eleverna. Detta i kombination med alla historiska miljöer som finns runt omkring våra skolor, är en god start för att öka känslan och förståelsen och skapa ett engagemang för vår historia. Gå till arkiven, här vilar fortfarande vår oupptäckta historia. Låt dina elever få upptäcka den!

Olle Nilsson
Arkivpedagog
Värmlandsarkiv.